

قفقاز جنوبی

بازیکران، مسائل و سیاست‌ها

www.ketab.ir

حمید حکیم

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

مرضیه چهارمحالی اصفهانی

مریم فلاح

سرشناسه	حکیم، حمید، ۱۳۵۶ -
عنوان و نام پدیدآور	قفقاز جنوبی؛ بازیگران، مسائل و سیاستها/حمید حکیم، مرضیه چهارمحالی اصفهانی، مریم فلاح.
مشخصات نشر	تهران: خرسندی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۲۲۴ ص.
شابک	978-622-224152-0
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۲۴.
موضوع	قفقاز جنوبی
موضوع	Caucasus, South
شناسه افزوده	چهارمحالی اصفهانی، مرضیه، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده	فلاح، مریم، ۱۳۶۳ -
رده بندی کنگره	DK۵۱۱
رده بندی دیویی	۹۴۷/۵
شماره کتابشناسی ملی	۷۳۷۴۵۸۲
وضعیت رکورد	فیا

www.ketab.ir

انتشارات خرسندی

دفتر مرکزی: خیابان نلسون ماندلا (جردن) - ضلع شمال غربی چهارراه جهان کودک - پلاک ۶۶ - طبقه اول -

واحد ۳ تلفن: ۸۸۶۶۵۳۰۷ - ۸۸۶۶۳۷۶۲

مرکز پخش و توزیع: خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان لبافی نژاد، نرسیده به خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴،

واحد زیرزمین تلفن: ۵-۳۴-۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۶۶۴۹۰۵۸۴ و ۶۶۴۸۴۸۵۸

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

قفقاز جنوبی؛ بازیگران، مسائل و سیاستها

مؤلفین: حمید حکیم، مرضیه چهارمحالی اصفهانی، مریم فلاح

چاپ اول: ۱۳۹۹ - تیراژ: ۵۰۰ جلد - قیمت: ۵۶۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978-622-224152-0

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۴۱۵۲-۰

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۵
فصل ۱: اروپایی سازی و سیاست خارجی گرجستان.....	۱۹
مقدمه.....	۲۰
طرح اروپایی سازی گرجستان: فرصت ها و چالش ها.....	۲۱
نشست ناتو در ولز و سرنوشت نامعلوم گرجستان.....	۲۳
گرفتار در اتاق انتظار ناتو.....	۲۵
همگرایی یورو - آتلاتیکی و افکار عمومی.....	۲۷
بحران اوکراین: بازتابی برای گرجستان.....	۲۸
پیامدهای داخلی بحران اوکراین.....	۳۰
نتیجه گیری.....	۳۲
فصل ۲: سیاست خارجی آذربایجان - یک پانادایم جدید از عمل گرایی محتاطانه.....	۳۷
مقدمه.....	۳۸
شکل گیری سیاست خارجی آذربایجان.....	۴۰
یک شریک مهم برای آمریکا.....	۴۳
روابط با اتحادیه اروپا یک مورد از اهداف متضاد.....	۴۶
روابط عمل گرایانه با مسکو.....	۴۸
فصل ۳: ارمنستان - گیر افتاده در یک دو راهی سخت.....	۵۳
فصل ۴: چالش های امنیتی و تلاش های حلو فصل مناقشات در قفقاز جنوبی.....	۶۹
مقدمه.....	۷۰
دلایل پشت این جنگ ها.....	۷۱
عدم موفقیت تلاش های میانجی گرانه.....	۷۲
در جستجوی تعادل بین اتحادیه اروپا و روسیه.....	۷۳
مسائل امنیتی.....	۷۶
نتیجه گیری.....	۸۰
فصل ۵: همکاری های تجاری، اقتصادی و انرژی: چالش هایی برای منطقه ای جدا از هم.....	۸۵

مقدمه	۸۶
تجارت خارجی و قفقاز جنوبی	۸۶
بده‌بستان میان دو اتحادیه: اروپایی و اوراسیایی	۸۷
تأثیر «تبادل تحریم‌ها» بر منطقه	۹۰
امنیت انرژی اروپا و قفقاز جنوبی	۹۳
جاده ابریشم بین‌المللی	۹۵
نتیجه‌گیری	۹۶
فصل ۶: سیاست‌های روسیه در قفقاز جنوبی پس از بحران اوکراین: آسیب‌پذیری‌های	
رنالسیسم	۹۹
مقدمه	۱۰۰
محدودیت‌های «دنیای روسی»	۱۰۲
اتحادیه اروپا و روسیه چه تفاوتی در قفقاز جنوبی دارند؟	۱۰۵
قدرت نرم در دو مسیر	۱۰۶
معمای قدرت سخت / نرم	۱۱۰
نتیجه‌گیری	۱۱۳
فصل ۷: سیاست خارجی ایران در قفقاز جنوبی: بین براگماتسیسم و رنال پلیتیک	۱۲۱
تاریخچه ایران در قفقاز جنوبی	۱۲۲
یک رویکرد براگماتیک	۱۲۴
ایران و ارمنستان - دوستان صمیمی	۱۲۶
آذربایجان - ایران: بدگمانی	۱۲۷
گرجستان - ایران: سعی در تدفین خاطرات گذشته	۱۳۰
عامل روسیه	۱۳۲
نتیجه‌گیری و چشم‌اندازها	۱۳۳
فصل ۸: نقش ترکیه در قفقاز جنوبی: میان چند دستگی و همگرایی	۱۳۹
مقدمه	۱۴۰
از کشور الگو بودن تا کشوری مرکزی بودن	۱۴۱
منافع ترکیه و غرب در قفقاز جنوبی به سمت واگرایی می‌روند	۱۴۳
ترکیه - اتحادیه اروپا - آمریکا در برابر روسیه در قفقاز جنوبی	۱۴۶
نتیجه‌گیری	۱۵۲

فصل ۹: پارادایم ناتو در قفقاز جنوبی: پس از ۲۰۱۴.....	۱۵۹
مقدمه.....	۱۶۰
همکاری ناتو - گرجستان: چشم‌اندازهای حال و آینده.....	۱۶۱
آذربایجان - ناتو: گسترش چهارچوب برای همکاری؟.....	۱۶۵
ارمنستان - ناتو: وداعی با شراکت محدود شده؟.....	۱۶۷
نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....	۱۷۰
فصل ۱۰: اتحادیه اروپا و قفقاز جنوبی - زمانی برای بازگشت دوباره.....	۱۷۷
تاریخچه حضور اتحادیه اروپا در قفقاز جنوبی.....	۱۷۸
حرکت در جهت‌های مختلف.....	۱۸۱
اتحادیه اروپا و حل مناقشات.....	۱۸۷
چگونه اتحادیه اروپا روسیه را دست‌کم گرفت.....	۱۸۸
نگاه به آینده.....	۱۹۰
فصل ۱۱: سیاست‌هایی از راه دور: گزینه‌های ایالات متحده برای اتحاد منطقه‌ای بیشتر در قفقاز جنوبی.....	۱۹۵
مقدمه.....	۱۹۶
تاریخ مشترک.....	۱۹۷
انرژی و سیاست آمریکا در قبال منطقه.....	۱۹۸
تقویت روابط از طریق همکاری ناتو.....	۱۹۹
مسیرهای متفاوت.....	۲۰۲
سیاست اخیر آمریکا در منطقه.....	۲۰۴
نتیجه‌گیری.....	۲۰۵
فصل ۱۲: چین در قفقاز جنوبی: شراکتی غیر حیاتی اما مورد نیاز.....	۲۰۹
انرژی، تجارت، سرمایه‌گذاری و زیرساخت.....	۲۱۴
راه‌آهن جاده ابریشم از طریق قفقاز جنوبی.....	۲۱۷
چین در مسائل و مناقشات منطقه‌ای.....	۲۱۸
چشم‌اندازها.....	۲۲۱

پیشگفتار

قفقاز جنوبی را باید منطقه‌ای پر اهمیت دانست که با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی سابق و ظهور کشورهای مستقل جدید و با تغییراتی که در ویژگی‌های ژئوپلیتیکی منطقه به وقوع پیوست، اهمیت آن نیز فزونی یافت. منطقه‌ای که به ظاهر از سلطه شوروی سابق جدا شد و شاهد حضور سه کشور مستقل جدید در آن بوده‌ایم، ولی واقعیاتی انکارناپذیر در این منطقه وجود دارد که این مهم همانا پیوندها، اشتراکات و قرابت‌های قفقاز با همسایگان خود و نیز اهمیت ژئوپلیتیکی این منطقه می‌باشد که بر مسائل و سرنوشت آن مؤثر است. این منطقه در حوزه تمدنی ایران قرار داشته و سال‌ها جزئی از قلمرو سرزمینی ایران بوده است. تشکیل پادشاهی‌های روسیه و عثمانی و همسایگی دولت‌های روسیه و ترکیه (عثمانی) با قفقاز، باعث شده این منطقه همواره مورد توجه این دولت‌ها باشد که نهایتاً هم این امر به جدایی این منطقه از ایران و الحاق آن به روسیه و تسلط روس‌ها بر قفقاز انجامید. در سالیان اخیر نیز فروپاشی شوروی سابق و اهمیت یافتن بیشتر عوامل ژئوپلیتیکی قفقاز، توجه بازیگران دیگر اعم از ایالات متحده آمریکا، اروپا و چین را به این منطقه جلب نمود. به واقع در این منطقه غیر از سه کشور مستقل جدید جمهوری آذربایجان، ارمنستان و گرجستان، شاهد حضور و تأثیر بازیگران دیگر هستیم.

به همین دلیل و با توجه به آنچه که بیان شد و نظر به اهمیت منطقه قفقاز و همسایگی بلافصل آن با جمهوری اسلامی ایران، شناخت مسائل و چالش‌های این منطقه، سیاست‌های بازیگران مختلف و تأثیرگذار در منطقه و در نتیجه داشتن تصویری درست از آینده آن، از اهمیتی فوق‌العاده برخوردار می‌باشد. لذا نظر به این مهم، نیاز به اثری در باب این منطقه که بتواند به خوبی و فارغ از زیادی کلام به این مطالب بپردازد، همواره احساس شده است.

در اثر پیش‌رو که ماحصل کاری پژوهشی و مجموعه‌ای از آثار و مقالات اندیشمندان و صاحب‌نظران حوزه قفقاز می‌باشد، به خوبی و به دور از هرگونه اطاله مطلب، به این مهم پرداخته شده است و این کتاب می‌تواند به عنوان منبعی ارزشمند مورد استفاده کلیه

پژوهشگران، علاقه‌مندان، دانشجویان و بالاخص دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی رشته‌های مطالعات منطقه‌ای گرایش اوراسیا و آسیای مرکزی و قفقاز قرار بگیرد.

این اثر مشتمل بر سه بخش اصلی و دوازده فصل می‌باشد که در انتهای هر فصل نیز نتیجه‌گیری از آن فصل ارائه شده است. در بخش اول به سه کشور قفقاز جنوبی، سیاست‌ها، شرایط و مسائل فراروی آنها پرداخته می‌شود. بخش دوم به مسائل و چالش‌های فراروی منطقه قفقاز جنوبی در عرصه‌های امنیتی و تلاش‌ها برای حل و فصل این مسائل، و نیز همکاری در حوزه‌های تجارت، اقتصاد و انرژی و تلاش‌های صورت گرفته در این عرصه‌ها می‌پردازد. در بخش سوم نیز به سیاست‌ها و مسائل پیش‌روی بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای مهم و تأثیرگذار در منطقه پرداخته شده است. در عین بررسی موارد مزبور، در هر سه بخش، نگاه کلی به تأثیر و تأثر موارد مطروحه بر همگرایی و واگرایی در قفقاز، درک کامل و بررسی درست این موارد و توان ترسیم آینده، مدنظر بوده است.

بر همین اساس، پس از بیان مقدمه، در فصل اول به گرجستان و رویکرد یورو - آتلانتیکی مدنظر آن کشور پرداخته شده است. رویکردی که مورد نظر دولت و مردم آن کشور بوده و با فرصت‌ها و چالش‌هایی مواجه می‌باشد. بررسی تعاملات و سرنوشت گرجستان با نهادهای یورو - آتلانتیکی مانند ناتو و تأثیر مواردی چون بحران اوکراین بر گرجستان در این فصل مدنظر بوده و بررسی شده است.

در فصل دوم به آذربایجان و سیاست خارجی آن پرداخته شده است. در این راستا عوامل و شرایط شکل‌گیری سیاست خارجی آن و تعاملات و مسائل این کشور با اروپا، آمریکا و روسیه مورد مطالعه قرار گرفته است.

در فصل سوم به ارمنستان و شرایط و موقعیت خاص این کشور، مسائل فرارو، رویکرد و سیاست خارجی آن پرداخته شده است.

در فصل چهارم، به چالش‌های امنیتی و تلاش‌های حل و فصل مناقشات در قفقاز جنوبی پرداخته شده است. در این راستا دلایل پشت پرده این چالش‌ها و جنگ‌ها، تلاش‌های

میانجی گرانه و چرایی عدم موفقیت آنها بررسی شده؛ و سپس رویکردها و اقدامات اتحادیه اروپا و روسیه در خصوص این موارد و به طور کل نسبت به مسائل امنیتی قفقاز جنوبی مورد مطالعه قرار گرفته و همینطور سیاستها و اقداماتی که دولت های منطقه در این خصوص پیشه کرده اند واکاوی شده است.

فصل پنجم، به عرصه های تجارت، اقتصاد و انرژی منطقه و همکاری ها در این حوزه ها می پردازد. در این راستا ضمن بررسی اقتصاد و تجارت خارجی منطقه و کشورهای آن، به نقش روسیه و اروپا - و بالتبع دو اتحادیه اروپا و اوراسیا - و طرح های پیشنهادی آنها پرداخته شده و در ادامه تأثیر تحریم های اعمالی بعد از بحران اوکراین بر اقتصاد و تعاملات تجاری طرفین بررسی شده است. در ادامه فصل نیز با توجه به اهمیت موضوع انرژی، به بحث مهم انرژی و امنیت انرژی در این منطقه پرداخته شده و سپس پروژه جاده ابریشم به عنوان یک پروژه مهم بین المللی مطالعه شده است.

در فصل ششم سیاست های روسیه در قفقاز جنوبی پس از بحران اوکراین مورد بررسی قرار می گیرد. سیاست هایی که بر مبنای رئالیسم بوده اما در عمل با چالش ها و آسیب پذیری هایی مواجه بوده و روسیه در اجرای تفکرات و سیاست های خود با محدودیت هایی روبرو می باشد. تفاوت های اتحادیه اروپا و روسیه در قفقاز جنوبی و قدرت نرم و سخت روسیه از موضوعاتی است که در همین راستا مورد مطالعه قرار می گیرد.

در فصل هفتم به ایران و رویکرد آن نسبت به منطقه پرداخته شده و ذیل این موضوع روابط ایران به سه کشور قفقاز جنوبی و رویکردها، شرایط و مسائل موجود مورد بررسی قرار گرفته و سپس نقش روسیه به عنوان عاملی مهم و تأثیرگذار بر این روابط مطالعه شده است.

در فصل هشتم، به نقش و تأثیر ترکیه در قفقاز جنوبی پرداخته شده و در ادامه بحث، به نقش ترکیه در کنار آمریکا و اتحادیه اروپا و در برابر روسیه، و نیز به منافع ترکیه و غرب در منطقه و واگرایی منافع این دو اشاره شده است.